

Közösségeink

Trencsényi László

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar

A XX. század jól-rosszul modernizálódó, jó és kevésbé jóakarató államok „asszisztenciája” mellett a családon, iskolán, egyházon kívüli szabadidőre ún. mozgalmak, szervezetek jöttek létre, amelyek jól-rosszul megfeleltek az állami, olykor „társadalmi” elvárásoknak („domesztikálódtak” a gyerekbandák), olykor még a serdülővilág saját kultúra- és közösségteremtő szükségleteinek. Vajon a globalizáció, a posztmodern sokszínűség, generációs csalódások kapitalizmusban, szocializmusban, de még a „harmadik utakban” is, az államok tehetetlen cinizmusa, a technika beláthatatlan fejlődése, a gyerekek növekvő „jólléte” vagy éppen növekvő romló életkörülményei voltak-e domináns ágensek abban, hogy a XXI. századra ezek a kezdeményezések elkoptak, diszfunkcionálissá lettek? Választ keresünk arra, mi a mégis kitartók ethosza? Melyek a zsákutcák? Igaz-e az „egyszemélyes csoportról”, a „nemzedéki magányról”, a „közösséghiányos társadalomról” szóló bármelyik apokaliptikus vízió? Mi van helyette? A gyerekközösségek hiányáról többféle, jobbára sajnálkozó értelmezés létezik, aki sajnálkozik, jobbára a „romló világot” okolja. A tanulmány szembenéz a jelenséggel, talál történelmi-társadalmi okokat a gyerekközösségeket szolgáló intézményrendszer romlásában, hiányaiban, ám szakemberi távolságtartással mégiscsak az ifjúsági kultúra több okkal magyarázható totális átalakulását tartja elemzésre érdemesnek.

Kulcsszavak: közösségfelfogások, szervezetek, mozgalmak, életutak, közösségalkotó tényezők

Tanulmányunk kétszeresen is összefoglaló jellegű. Summázata mindannak, amit témánkról – a nevelési intézményekben, szervezetekben létrejövő/létrehozott/létrehozni segített közösségnek nevezett, átélt szervezetekről – tapasztaltam és gondoltam, de összefoglalója annak az órának is, amelyet az ELTÉ-n, a Neveléstudomány szakos mesterjelöltekkel tartottunk 2015 tavaszán hasonló témában.

Az óra a résztvevők tapasztalataira – ma így mondjuk – „sajátélményeire” épült.

Vitányi Ivánnak, a 20. század jeles tanújának és társadalomkutatójának, aktív közéleti személyiségének „Közösségeim” (1984) című publikációja, önéletrajzi visszaemlékezése volt a kiindulópont. Ezt mintának tekintve vettük sorra életünk közösségeit. A – természetesen több szempontból is megkérdőjelezhető reprezentativitású – minta alapján az alábbiakban bemutatott tanulságok tűntek elő. Mi is ez a minta, kik alkotják a nappali, illetve a levelező tagozaton? (Az órákon felvett „fókuszcsoportos interjú” mintegy 20-20 főjére azt mondhatjuk mindenestre jellemzésül, hogy a *XXI. század elején fővárosi, értelmiségi (szub?)kultúrában élő, jobbára fiatalok* alkotják.)¹

A kérdés: melyek egykori meghatározó és mai közösségeink?

A válaszokat a helyszínen mátrixba rendeztük tevékenységek *tartalma, színtere* szerint, a *meghatározó életkorral* egybevetve. Az elemzéseket ennek alapján végeztük el. Együtt. E tanulmány bevezetője ezen elemzésekre támaszkodik.

¹ A másodjára sorra került „levelezős” órára is igaz mindez, az átlagos életkor néhány évvel elmozdult felfelé. (Megjegyezzük persze azt is, hogy a csoportos interjújá „emelt”, rögzített beszélgetésnek résztvevői, válszói voltak a XX. század második feléből többet tapasztalt tanár-kollégák, köztük én is.)

Alapvető tanulság volt, hogy a közösségi emlékekben kiemelkedően gazdag kulcskorosztály a serdülőkor (amikor – Pataki Ferenc szavával – a „*társiasság-igény*” elementáris)². Természetesen fontos szerepet játszik a „család” a felsorolásban „család I”-nek neveztük kissé sután azt a családot, amelyben nevelkedett válaszoló társunk, s „család II”-nek, amelynek alapításában már felnőttként, fiatal felnőttként neki volt, neki van szerepe³.

A válaszokban feltűnően gazdag volt a „művelődési közösségek” világában (kórus, táncsoport, irodalmi színpad stb.) szerzett élmények köre, váratlanul alulmaradtak a sportoló kollektívák az emlékekben⁴.

Nem volt túl nagy az ún. mozgalmi közösségek reprezentációja, felerősödött viszont az egyházhoz kötődő közösségi élmények mértéke⁵. Szóba jött még néhány „szabadidő-közösség”⁶.

Az iskolában gyűjtött közösségi élmények száma közepesen volt jelentős⁷.

Szó esett nyári, tábori – ideiglenes, ám mégis nagyhatású közösségekről⁸.

Ezután gyűjtöttünk a tapasztalatok alapján közösség-ismérveket. Mely fogalmak jöttek szóba?⁹ Közös értékek, élmények, érdeklődés, rendszerezettség, egymás s a közösség elfogadása, összetartozás, bizalom voltak e gyűjtés kulcsszavai.

A szakirodalom az alábbiakat tudatosítja (a fenti brainstorming során szinte mind megjelent):

- *Identitástudat, az összetartozás tudata, mi-tudat (vagyis az egyén az adott közösséghez tartozónak érzi, tudja, vallja magát; lényegében az odatartozás és a kivonulás önkéntessége;*
- *Közös „nyelv”, közös szimbólumok;*
- *Közös múlt-kép, tradíciók, a közösség kollektív emlékezete;*
- *Közös jövőkép, perspektívák;*
- *(Elfogadott) közös norma- és szabályrendszer;*
- *A tevékenységben érvényesülő kooperációs szükséglet;*
- *A tevékenységek expanziója;*

² Pataki Ferenc kifejezését 1998-ban Fóton egy fontos Makarenko-konferencián hallottam.

³ A család fogalmát illetően Boreczky Ágnes (2004) nyomán a „szimbolikus család” felfogással azonosulok – T.L.

⁴ Véletlen volt-e, vagy sem? Nemzedéki élmény? Mindenesetre érdemes egybevetni a háború előtti és háború utáni ifjúsági világ közösségeiről szerzett tapasztalatokkal. Erről plasztikus képet rajzolt jeles könyvében Horváth H. Attila (2011) *Informális tanulás az Aranycsapat korában* című könyvében.

⁵ A beszélgetést provokálva kis iróniával Méreit idéztem, aki 1948-ban a „kollektív beilleszkedés” gyakorlatát kárhoztatta a cserkészletben, a „felnőtté válni nem tudás” örökségét, emlékezvén Sinkovits Imre időskori „jelmezes” hűségnyilatkozatára egykori cserkészcsapatához (*Mérei*, 1985).

⁶ Az én nemzedékemnek a hatvanas évek végén készült Sára Sándor film volt kulcsfontosságú a „szabadidő-közösségek” korlátozott felelősségvállalásból adódó korlátozott közösség-voltáról. A Sodrásban című alkotásban diákok, művészjelöltek élvezik a Tisza hús habjait, s féktelen játékokban észre sem veszik, hogy egy társuk alámerült a mélybe. A vízbefúlt fiú paraszt-édesanyjának sirató rituáléja döbbeneti rá a társaságot az egymásért viselt felelősség ősi, emberi parancsára a filmben. Megjegyzem, mára ez a szigor enyhült bennem. (Kovács András *Extázis 7–9-ig* című dokumentumfilmje megértéssel, de kritikával szemlélte, szemléltette a rockzene világában együttes élményre lelő individuumokat, erről a jelenségről még lesz szó.)

⁷ Az iskola belső világa című könyvemben az iskolai közösségekről szólva nem azt mondom, hogy lehetetlen, de az egyik legnehezebb „pedagógiai bravúr” közösséget fejleszteni, építeni, engedni fejlődni. Az órán szó volt a „klikkekről”, az önkéntes odatartozás korlátairól, s az egyéni jövőképek és a közös jövőkép feszültségéről, a kooperáció új kultúrájáról – projekt munkáról is.)

⁸ 2015 nyarának jelentős múzeumi, sőt közéleti eseménye volt a Néprajzi Múzeumban Leveleki Eszter Bánki táborainak bemutatása. A bánki tábor híre folklorisztikusan kering a szakmában, bár Farkas Endre (1992) riportkönyvét kiadta az Iskolafejlesztési Alapítvány 1998-ban, s az egykori bánkiak átfogó kötettel, dokumentummal készülnek a legendás tábor szervező születésének 100. évfordulójára.

⁹ A hallgatók szóhasználatát idézem először.

- A tevékenység célszerűsége, azaz olyan objektiváció (alkotás) létrehozására való törekvés, amely elkészülvén a közösség egyetemleges javát szolgálja, a közös örömök forrása;
- *Elfogadott szerkezet, elfogadott szerepek, s ezzel szoros összefüggésben: elfogadott irányítási, hatalmi viszonyok (elfogadott, belülről legitimált vezető a „főnökhöz” képest;*
- *Az együttesség, közvetlen kapcsolatokat lehetővé tevő léptéke;*
- *Közös kép más szervezetekről, ellenfél-kép, ellenségkép (Trencsényi, 2015)¹⁰.*

A második találkozáskor, a 15 levelező tagozatos neveléstudományi mesterjelölt közösségi élményei körében sokaknak volt emlékezetes a – sokszor első – munkahely. (Megjegyzem kis fenntartással, az is igaz, hogy többen ezt az identitást mai vezetői szerepben élik meg. Sok, a nappalisokénál szembeszökően több volt az ifjúkori élmény éppenséggel felsőoktatási intézménybeli csoportjaikat élték meg közösségként), és erőteljesen megjelent az informálisan szerveződő baráti társaságok köre¹¹.

Volt olyan személy is, aki az egész iskola közösségével (igaz: zeneiskola) azonosult, volt egy-két „osztályra-emlékező”, de mégiscsak – a kérdező „prekonceptióit a közösségek léptékét illetően” igazolandó – többen voltak, akik az osztály egy-egy részére, alcsoportjára emlékeztek (ami nem támasztja alá a „klikkeződés” – szerintem – hamis vádját.)¹².

Váratlanul többeknek volt (ifjúság-, gyerek-)mozgalmi (úttörő-KISZ-gyermekvasút) élménye erős közösségi élményként. (Ez nemzedéki sajátosság lenne? Még volt?) Fontos szerepet töltöttek be akár az iskolában, akár iskolán kívüli művelődési közösségek, ill. sportközösségek (egyetlen esetben utóbbi helyzetben még „piaci” szerveződésű is akadt). S persze a család! (Jobbára inkább az a család, amelybe születtek a vallomástevők, de „többgenerációs” családot is említettek mint természetadta közösséget.)

Persze – ahogy már említettük - a mintánk nem reprezentatív. Egy „igazi” kutatásban jóformán patikamérlegben kell kiszámítani, hogy a megkérdezettek összeté-

¹⁰ Bár a tisztesség úgy kívánja, hogy ezúttal is felidézzük: a szociológiai, szociálpszichológiai szakirodalom az utóbbi negyedszázadban erősen kikezdte a „közösség” fogalom tudományos használatának jogosságát. Korábbi tanulmányomban leírtam a Hankiss Elemér – Kronstein Gábor – Laki László „vonulattal” jellemző erőt, mely először csak hiányolta a közösségeket a társadalmunkban, majd a fogalom valóságát írta le, végül kétségbe vonta, ideologikus eredetűnek nevezvén a fogalmat magát a tudományos diskurzusban. A szóban forgó tanulmány írásakor még elevenen éltek bennem azok a (pedagógiai) közösségi tapasztalatok, melyek jellemezték a pezsgésben lévő hetvenes évek elejének világát, s amelyek bizonyos ideológiai koloncoktól már mentesek voltak, ám nem tagadták a közösség fogalmában az önmagán túl mutató érték-életet. Szép összefoglalója volt mindennek egy fontos tapasztalatgyűjtemény (*Hunyadyé, 1970*), amelynek szereplőivel személyes ismeretségben is, mondhatni közösségben voltam, sőt saját pályakezdő tanári-nevelői munkában támaszkodtam is rájuk egy palócföldi faluban. Erről közre is adtam tapasztalataim egy részét magam is (*Trencsényi, 2006*). Aztán önkritikusabb, kritikusabb lettem, s az ellentmondásokra érzékenyebb. Miközben szakmánk progresszív avantgardja óvatosan kezdte a fogalmat használni, a mainstream gyakorlati pedagógiában nem apadt a fogalom alkalmazása (erre írtam, hogy a szervezet ösztövére testére húzták rá a közösség lenge selyemruháját álcázásul), sőt – ezt is észrevételeztem annak idején, a konzervatív, nem kis részt egyházi iskolákhoz kötődő pedagógia annál önfelédtebben használta saját jelenségvilágára, normáira a „közösség” kifejezést, lett légyen erre a jelenség méltó vagy kevésbé az.

¹¹ Meghaladja egy ilyen rögtönzött beszélgetésből levonható következtetések megbízhatóságát, hogy e különbségben ugyan a válaszolók abszolút életkora (érettsége, így pl. munkahelyi tapasztalata vagy éppen felsőoktatási nosztalgiaja) volt-e meghatározóbb, vagy az a pár esztendő játszhat-e fontos szerepet, amellyel történelmileg korábban élték meg ezen élményeket a magyar társadalomnak egy optimistább, bizakodóbb, örömeiket, jó izgalmakat hordó éveiben.)

¹² Stein I. Albertnek, a legendás pesterzsébeti ifjúsági vezetőnek, pályája végén, a nyolcvanas években a területi, iskolától független úttörőcsapat hagyományát felidéző innováció vezetőjének mondását idéztem (megjegyzvén, hogy Berci bá’ hatalmas, vagy két méteres, természetes férfiú volt): akkora egy jó közösség létszáma, hogy minden gyerek meg tudja fogni a kezemet.

telének aránya hitelesen tükrözze az „egész” vizsgálni, mérni szánt valóságot. A beszélgető-csoportunkra még a „fókuszcsoporthoz” megnevezés is nehezen volt illeszthető. Csaknem homogén összetételében tükrözte a *hasonló élethelyzetet*, (a szóbahozott, igazán nem sok más munkatapasztalat mellett) mégiscsak a folyamatosan osztályterembe (*közösség-ethosszal feltöltött helyzet folyamatosságában*) töltött életet, a felnőtt értelmiségi közérzetét. Deviánsnak tartott, deviánsnak nevezett, szubkultúrákat érintő közösségek sajátélményként szóba se jöttek, még egy jó „ultraparti” csoport sem, emokról, gothokról, punkokról, plázaciacákról, „fészbukkosokról” stb. nem is beszélve. A levelező hallgatók által szóbahozott közösségismérvék az alábbiak voltak, némiképp, de csak némiképp eltérően a nappalisok nemzedékétől: közös célok, közös szemlélet, közös tevékenység, közös élethelyzet, közös nyelv, közös szokások (ünnepek), egyeztetett-elfogadott szerepek (jobbára a vezetőké).

Végül is egyetértettünk abban, hogy a kimenetét tekintve individuális eredményeket elváró, másfelől hierarchikus, külső szabályokat követő – követelő iskola keretei közt jóformán a legnehezebb a közösség felépülése, ennek támogatása. Bár nem kizárt. S fontos figyelni arra, hogy a korosztály közösségigénye létező szükséglet, amelyet ki kell elégíteni a társadalomban. De lehet, hogy egy tagolt modern, posztmodern társadalomban felértékelődnek a nem-iskolai szerveződések közösségi tartalmi is. Ma már nem lehet – fordítsuk aprópénzre – „közösségi tevékenység hiánya” miatt rosszabb magatartásjeggyel osztályozni egy tanulót, különösen, ha más, iskolán kívüli szervezetben példaadóan és nagy komfortérzettel vesz részt ilyen tevékenységben, akár családban, művészeti iskolában, serdülőszervezetben, civilként stb.

Így jutottunk el a leghagyományosabb közösségalkotó tényezőkhöz, a serdülőszervezetek kérdéséig. Magam többször nekifutottam a kérdésnek, kutattam is, publikáltam is róla. Önkinzó kritikával ostromoltam az úttörőmozgalmat, bátorítottam megújulási kísérleteit, drukkoltam új szerveződések (4H Klubok, Magyarország Felfedezői, Örökség Egyesület, Cimborák Körök, Tájak Korok Múzeumok Ifjúsági Klubok stb. megerősödéséért; elsirattam őket, ha felnőtt politika valamelyiket a lehetetlenségbe taszította. Volt olyan időszak is, amikor úttörővezetőként „tolmácsoltam” a két, párbeszédre sokáig nem hajlandó cserkész-szervezet vezetői között. Aztán bölcs belátást mutatva fessegettem a kérdést: vajon a XXI. század jóval civilebb civil világa nem tette, teszi-e *történelmi kérdéssé* a „mozgalmak” világát? Megannyi tünetet gyűjtöttem, megannyi úttörőtábor szerveztem zászlófelvonásos ceremóniák nélkül¹³, örültem, amikor a cserkészek is nyomott mintás pólóra cserélték harcias egyenruhájukat, üdvözöltem az osztálytalálkozókat, az unokatestvér-találkozókat, más igazán civil kezdeményezések divatját. S megijedtem, amikor ártatlan gyerekarckokat láttam masírozni új fekete egyenruhában, árpás sávos kendőben. Vajon milyen szükségletek találtak erre a formára?

A 20. században a jó- és kevésbé jóakarátú államok „asszisztenciája” mellett a családon, iskolán kívüli szabadidőre ún. mozgalmak, szervezetek jöttek létre, amelyek jól-rosszul megfelelték az állami, olykor a „társadalmi” elvárásoknak, szerencsés esetben akár a serdülővilág saját kultúra- és közösségteremtő szükségleteinek is. Vajon a globalizáció, a posztmodern sokszínűség, a kapitalizmusbeli generációs csatlódások, az államok tehetetlen cinizmusa, a technika beláthatatlan fejlődése, a gyerekek növekvő „jóléte” vagy éppen romló életkörülményei voltak-e domináns ágensek abban, hogy a 21. századra ezek a kezdeményezések elkoptak, diszfunkcionálissá lettek? Mi

¹³ Még a rendszerváltás előtt volt, amikor a Református Zsinati Irodán idős cserkésztestvezetők idéztek mintegy „mozgalmi bíróságot” elé, s hányták a szememre, hogy én e formák negligálásával tönkretettem a mozgalmat.

lett helyette? Mi a mégis kitartók ethosza? Melyek a zsákutcák? Igaz-e az „egyszemélyes csoportról”, „nemzedéki magányról”, „közösséghiányos társadalomról” szóló bármelyik apokaliptikus vízió?

Mértéktartó józansággal induljunk ki a 19. századból. Ez a „*Falu végén kurta kocsmá*” idillje. Az „aprók táncában” a felnőttekhez törleszkedő kamaszoké, a Móra Ferenc elbeszéléséből ismert „*Kuckó király*” katonásdit játszó bandáinak kora. Az urbanizáció jelképe mégiscsak az „Utca”, a *Twist Olivér*, nemkülönben *A Pál utcai fiúk* (amelyet akár a magyar „*Legyek ura*” gyanánt is olvashatunk: az ellenőrizetlen kortárs-csoport vad harci játékában valóságosan halálba űzi az identitáskereső Nemeceket). Ilyen helyzetben kellett tehát domesztikálni ezen indulatokat, bandázási hajlandóságokat. A magyar millennium ígézetében – „Játsszunk szittyát!” – ajánlotta egy kaposvári tanító tanítványainak a félig szervezett szabadidőt; máshol a pionírok és az indiánok életét rekonstruálták pedagógus vezette gyerekcsoportok (BiPi, Baden Powell, a 20. század elején élt cserkészetalapító angol tábornok, saját innovációjának előzményeiként emlegeti őket).

Kevesen tudják, hogy a „Játsszunk farmerosdit!” megelőzte a cserkészetet. A játék egy amerikai tanítónő ötlete volt, nyomában a 4H Klubok erős nemzetközi szervezete jött létre, s működik ma is (*Nanszákné Cserfalvi*, 1994). „Játsszunk katonásdit!” – volt a búr háborúból hazatérő angol tábornok javaslata. S sorra alakultak a cserkész/őrszem csapatok. A „katonásdi”-játék komollyá az I. világháború után vált, főként a vesztes országokban, jelesül például a Trianon utáni, a trauma feldolgozásában megannyi hamis utat (is) kereső Magyarországon (*Gergely*, 1988).

A kettéosztódó európai világ „másik térfelén” pionírok néven szervezték a bolsevik párt ifjú forradalmárait – egyenesen olyan eszmények jegyében, amelyben az apa feljelentése követendő példává vált – így lett a szüleit is feljelentő, majd rokonai által kivégzett szerencsétlen parasztfiú, Pavlik Morozov mintaadó hőse a szovjet pioníroknak. A nyugati példa: a Hitlerjugend – nálunk a leventemozgalom – szervezete volt.

Az állam felhasználta a serdülők csoportszerveződési motivációit, beruházott szervezetekbe, infrastruktúrát hozott létre (táborok, úttörőházak stb.), cserébe a gyerekek-fiatalok jól szervezett lojalitását várta el. A világnak mindkét pólusán.

Furcsa igazolása e lépésnek a II. Világháborúban, a Vészkorszakban szétvert gyerekkorra válaszul születő kezdemények. A Leonard Frank megörökítette „*Jézus tanítványai*” ritka idill, a valóság a legendás film, „*Valahol Európában*” gyerekbandájának sorsa inkább. Ez a szindróma általános jelenség volt az elpusztult földtekén. Nem véletlen, hogy 1946-ban „a szabadság eszményére nevelni” mondat lett az új mozgalom, az úttörők szlogenje, s ebben a szellőben lobogtak a NÉKOSZ lobogói is (ameddig lobogtak, s ameddig az úttörők 12 pontjából nem került ki az „úttörő szabad országban szabad emberként akar élni”, s helyébe a „...hú gyermeke hazájának” passzus került).

Érdekes a folyamat ezután. Ha az úttörősajtó címképeit nézzük, akkor mégiscsak fokról-fokra szelődik a „Harsan a kürtszó” együttes fegyelme, s a hetvenes évek „Kis magyar déttente”-jében a címlapon furcsa, de szemmel láthatóan diszkóba járó kamaszok rajzolata jelenik meg¹⁴. A magyar gyerekek mozgalmában ekkor születnek

¹⁴ Végbement – ráadásul spontán – e folyamat a dalolókedvben is. A kürt hangja lehalkul, Balázs Árpád dallamos zánkai elégiáit már nem is énekelték a gyerekek, s furcsa fordulattal 1976-ban még egy olyan, harsány induló nyeri a dalpályázatot, melyben több bejelentő levélíró fasiszta induló motívumaira ismert. 76-ban az úttörőszövetség ambiciózus vezető-asszonya már ekkor is szerette volna az „Újra itt van” számmal köszönteni a mozgalom jubileumát. De ez már és még Csizmadia Sándor, a gitáros dalos kora! A stílusváltásban a „Szólj, szólj, ha kell” protest-dala lett favorit az úttörőtáborokban. Hogy a 80-as évekre ez a hevület is elmaradjon,

a reformértékű mentési kísérletek. „Kizöldült” a mozgalom, még volt energia – erőforrás – a vándortáborokban, hangsúlyos helyhez jutott a neofolklorizmus. Otthonra talált – megelőzve az iskolát – a drámapedagógia. A táborok vezetői ugyanakkor azzal a kihívással szembesültek, hogy a gyerekek – még az ihletett népművész táborban is – a zászlólevonás után diszkót kívántak¹⁵.

S mi maradt a rendszerváltást követően?

A híres Golding-regény, a 19. századi Verne-könyv, a *Két évi vakáció* pesszimista fordítottja, *Legyek ura* őrizetlenül hagyott kamaszainak spontán szadizmusa? Vagy a radikális és ordas politikai eszmék szolgálatába állított közösségvágy, a „gárdák” világa? Mondhatnánk szimbolikusan: az egykori Pipecland, Leveleki Eszter tábori „demokratikus királysága” helyén ma a Bánkító-fesztivál kerül sorra évente.

Vannak hagyományos és újra-újraszülető civil szigetek, egyedi, apró esetek. Fontosak és létező szükségleteket kielégítők, de látható: nem váltak nagyléptékű, társadalmi szükségleteket kielégítő megoldásokká. A szigetek nem szerveződnek korallzátonnyá, félszigetté, „Szigetté”. Helyük ugyan van e kisközösségeknek a társadalomban: csak mindezek mára alternatív életformák, „kisebbségi tények” az univerzumban.

A társadalmi megoldások a virtuális világban közösségre találó (olykor drámai bukásokkal járó) csoportok organikus fejlődése felé haladnak. A humanizáló „társadalmi normák” érvényesítésében a tilalmak, technológiai trükkök nem segítenek: „be kell szállni e dialógusokba”. Az új nemzedék mindazonáltal – tudjuk 1968, a „dühöngő ifjúság” kifejezéssel jellemzett kivonulások, lázadások óta – nem domesztikálódni akar, hanem új világait megteremteni (Gábor, 2004).

„Szép új világ” lesz-e? Vagy kitermeli ez a serdülő- és ifjúsági életforma a valódi „túlélés” eljövendő társadalmát? Ehhez persze humanizált, demokratikus tanulóhely, reformált iskola is kell. Meg gazdag ifjúsági infrastruktúra – nem csak a gazdagok gyerekeinek. S nem infantilizáló, de mégiscsak gyerekbarát társadalom, nem mozgósító, hanem közösségteremtést engedő állam.

Felhasznált irodalom

Boreczky Ágnes (2004): *A szimbolikus család*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Gábor Kálmán (2004): *Globalizáció és ifjúsági korszakváltás*. In: Gábor Kálmán és Jancsák Csaba (szerk.) *Ifjúsági korszakváltás – Ifjúság az új évezredben*. Belvedere, Szeged, 28–73.

Farkas Endre (1992): *Nyugodtan tegezz*. Iskolafejlesztési Alapítvány, Budapest.

Gergely Ferenc (1988): *A magyarországi cserkészlet története*. Göncöl Kiadó, Budapest.

Horváth H. Attila (2011): *Informális tanulás az Aranycsapat korában*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Hunyady Györgyné (1970, szerk.): *Közösségi nevelés az általános iskolában*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Mérei Ferenc (1985): *Demokrácia az iskolában. Neveléstudomány és iskolakutatás*, 4. 3. sz., 7–90. (Az 1948-ban pedagógusképzési tanfolyamon elhangzott előadás szerkesztett változata.)

s maradjanak a kisebbeknél a dalos-mozgásos „ökörködések”, amelyeknek archetipusai mégiscsak Bárdos Lajos tréfás cserkészdalai. A nagyobbaknál viszont diadalmenettel érkezik Szörényi-Bródy. Sebő Rejtelmek-jével voltak egy időben versenytársak – ma már ezt is alig ismeri valaki (Trencsényi, 2014).

¹⁵ Nagy dráma volt 1978-ban a Piramis Együttes bevonulása és híveinek vandál megjelenése Csillebércen, a Pajtás újság fesztiválján.

- Nanszákné Cserfalvi Ilona és Szilágyi János Imréné (1994, szerk.): *A 4H program Magyarországon*. 4H Klubok Magyarországi Szövetsége, Debrecen.
- P. Miklós Tamás (1997): „Ifjúsági szerveződések évszázada!” – Gyermek- és ifjúsági szervezetek a XIX–XX. századi Magyarországon. *Új Pedagógiai Szemle*, **47**. 11. sz., 35–43.
- Rakó József (2005): *Magyarország Felfedezői*. Magyarország Felfedezői Szövetség, Budapest.
- Révész György (2010, szerk.): *Magyarországi gyermekszervezetek a rendszerváltás után*. Magyar Pedagógiai Társaság, Mozgalompedagógiai Füzetek 1. Budapest.
- Trencsényi Imre (2015): *Közösség – művelődés – közösségi művelődés*. Fapadoskönyv.hu Kiadó, Budapest.
- Trencsényi László (2006, szerk.): *Utak és törések*. Új Helikon Bt., Budapest.
- Trencsényi László (2000): A közösség születése, aranykora, alkonya. *Új Pedagógiai Szemle*, **50**. 2. sz., 35–37.
- Trencsényi László (2000): A gyermek mint civil. In: Pukánszky Béla (szerk.) *A gyermek évszázada*. Osiris, Budapest, 50–56.
- Trencsényi László (2004): Egészséges, közösségbe mehet! *Tan-Műhely*, 2. 66–88. Új kiadás: In: Trencsényi László (2015, szerk.): *Az iskola belső világa*. Fapadoskönyv.hu. Kiadó, 95–122.
- Trencsényi László (2011): *A magyar úttörőmozgalom választásai, 1957-1987. Történeti vázlat kísérlete: Első fogalmazvány*, Magyar Pedagógiai Társaság. Mozgalompedagógiai Füzetek. 3. Budapest.
- Trencsényi László (2014): *A táborok ifjúságától a fesztiválok ifjúságáig*. In: Elek Tímea (2014, szerk.): *Összebeszélünk*. I. Ifjúságügyi kongresszus. Excenter Kutatóközpont ISZT Alapítvány. 31–33.
- Trencsényi László (2015): *Az iskola belső világa*. Fapadoskönyv.hu Kiadó, Budapest.
- Vitányi Iván (1984): *Közösségeim*. *Valóság*, 12. 5–23.